

Nr 243.

Av herr **Linders**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående omorganisation av hushållningssällskapen.

Sedan numera alla s. k. brännvinsmedel indragits till statskassan och hushållningssällskapens verksamhet ställts i direkt beroende av statsanslag, så har dessa sällskaps ställning såsom organ för statsförvaltning i fråga om jordbruket och dess binärningar ytterligare markerats. Därigenom kommer också för framtiden hushållningssällskapens arbetsuppgifter i mycket högre grad att hava statsmakternas beslut och anslag som underlag. Men jämsides härmed tränges den frågan fram med full aktualitet, huruvida dessa allmänna institutioner nu fullgöra sina åligganden på bästa sätt, samt huruvida de genom sin sammansättning och sin organisation utgöra fulllödiga uttryck för skiftande intressen inom de näringsgrenar, som de äro satta att uppmuntra, leda och övervaka.

Utöver sin egentliga sysselsättning med rent praktiska och ekonomiska näringsfrågor har hushållningssällskapens verksamhetsområde genom egna hemslåneförmedling, genom deltagande i upprättandet av allmänna arbetsförmedlingsanstalter och på många andra sätt vidgats att omfatta viktiga sociala uppgifter, utan att sammansättningen av sällskapen märkbart förändrats. Vid sådant förhållande synes det ingalunda oriktigt att tillse, att hushållningssällskapen få en tillräcklig folklig prägel och en frisk känning av landsbygdsbefolkningens behov och önskemål.

I en motion nr 106 vid fjolårets riksdag hade jag hemställt:

»att Riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig utredning, huruvida och i vad mån kungl. förordningen om landsting av den 21 mars 1862 kräver omarbetning och förändring, förnämligast i syfte att landstingen helt eller delvis må övertaga jämväl hushållningssällskapens verksamhet samt, ifall därigenom kan förutses ekonomiska besparingar, näringsarnas rationella vårdande eller andra praktiska fördelar, utarbета och för Riksdagen framlägga förslag därom».

Personligen står jag fortfarande kvar på uppfattningen, att det allmänna skulle vinna på en sådan centralisation länsvis av dessa båda grupper allmänna angelägenheter. Då jag det oaktat nu låter mitt yrkande från i fjol falla, så sker det därför, att förslaget mötte så kompakt motstånd att den vägen, åtminstone för närvarande, icke kan anses framkomlig. Huvudsaken står emellertid kvar, att hushållningssällskapen behöva omorganiseras, demokratiseras. Ty som de nu äro utgörade snarare uttryck för de stora jorddrottarnas uppfattning och kynne än för de djupa jordbrukarledens åskådning. Den ofantligt ökade allmänbildningen bland landets jordbrukande befolkning förutsätter redan den en helt annan organisationsbas än de förhållanden, som rådde vid tiden för hushållningssällskapens tillkomst.

Hushållningssällskapen äga — såsom jag i fjolårets motion framhöll — en i allmänhet god administrativ organisation, som fyller uppgiften att förbereda och utföra besluten samt även i övrigt vårda dess angelägenheter. Dess centrala ledning är smidig och effektiv, emedan den förfogar över en ganska utsträckt rätt att besluta i detaljfrågor och även till en viss grad fritt förfogar över anslag. I motsats härtill står den beslutande församlingen själv, hushållningssällskapets års- eller halvårs-sammanträde — icke minst när denna består av ombud eller fullmäktige för pastoratkommittéer, distrikt eller så kallade gillen — så gott som maktlös, utan organisation, utan förmåga att göra sig verkligt gällande. Varje försök att i beslut göra principiella eller reella avvikelser från förvaltnings- eller beredningsutskotts-förslag strandar i regel, enär den beslutande församlingen utom i sällsynta undantagsfall ej kan göra sig närmare underrättad genom representationsutskott eller annorlunda, ej kan ägna ärenden en granskning, på vilket eget omdöme kan byggas. Därför äro hushållningssällskapens möten rena parodien på representation för allmänna frågor. Hundratusentals kronor beviljas i anslag, viktiga organisationsfrågor avgöras, tjänster upprättas och värdefulla förslag avlivas, utan att en stor del av de beslutande veta annat än att »det skall så vara». Alla de många val ett hushållningssällskap har att förrätta ske ofta på förslag utav en enda person. Nu är det visserligen så, som jag ovan medgivit, att hushållningssällskapen i allmänhet ha en förträfflig administrativ styrelse, varigenom sunt förstånd och praktisk blick ofta undviker kottersystemets ensidiga verkan.

Emellertid äro i varje fall de hundraåriga hushållningssällskapen en alltför otidsenlig institution för att utan förändrad sammansättning och organisation få upprätthålla sitt monopol på att representera stora och viktiga näringsgrenar och efter eget skön disponera väldiga summor i det

allmännas budget. Hushållningssällskapen rekryteras genom eget inval och rymma icke inom sig en fyllig och rättvis representation för de näringar, de skola företräda. Slutligen är det inom många hushållningssällskap ännu så, att de icke äga en särskilt vald representation, utan en var tillstädeskommande medlem har rösträtt, varför ibland en tillfälligt för ändamålet hoptrumfad majoritet har kunnat förrycka utgången av en enstaka fråga. Hushållningssällskapens historia saknar icke exempel härpå.

Hushållningssällskapen ha ofta betraktats som privata sammanslutningar, vilkas görande eller låtande ingen utöver den utvalda kretsen strängt taget haft ett jota med att skaffa. Uppfattningen är naturligtvis grundfalsk. Förutsättningen för hushållningssällskapens tillvaro är, som sagt, att de skola vara lokala förmedlingsorgan för vissa statsåtgärder. Lika oriktigt tycks mig vara de nu styrandes betraktelsesätt, att när det göres så och så mycket till favör för småbruket och småbrukarne, så böra dessa vara snälla och låta sig nöja. Typiska i detta fallet äro följande ord, yttrade år 1911 i riksdagens första kammare av greve Douglas vid behandlingen av herr Gripenstedts motion angående hushållningssällskapens omorganisation.

»Hushållningssällskapen äro korporationer, där partisinet och den sociala striden ännu så länge kunnat hållas borta och där man tillmötesgått varandra med ömsesidigt förtroende. Det vore synnerligen olyckligt, ifall det skulle lyckas någon att inbilla de mindre jordbrukarna att de hava något särskilt intresse att här tillvarataga, och jag vet verkligen icke, huru ett förvaltningsutskott, även om det vore aldrig så tätt besatt med det mindre jordbrukets representanter, skulle kunna på ett mera samvetsgrant och opartiskt sätt sörja för de mindre jordbrukarnas fördelar och intressen. Om de verkligen vilja sköta sina jordbruk, hava de ej tid att vara med om sådana administrativa och långvariga sammanträden, som hushållningssällskapens förvaltningsutskott hava, såvida de nämligen vilja sköta sina jordbruk; vilja de slå sig på politik, då kanske det nog finnes tid, men då behövs ju både arvode och dylikt. Det är ju denna riktning, som jag anser, att man i sakens intresse bör söka motarbeta.» Så långt greve Douglas.

Annars tyckes det mig vara mera rimligt, att den omfattning småbrukarerörelsen numera tagit skulle motivera åt dessa det intensivaste jordbrukets bärare behörigt inflytande på hushållningssällskapens ledning och förvaltning. De höga herrarnas välvilja kan ej i all evighet och vid alla

tillfällen täcka småfolkets krav. Erfarenheten ger också vid handen, att många tysta behov först under känslan av medansvar och medinflytande få fastare form och gestalt. Och ingen välvilja kan i längden ersätta självverksamheten.

Nu anmärker man, att de små jordbrukarna redan nu kunna vara med och skaffa sig inflytande. Det har sig emellertid ej så lätt att ändra sammansättningen av de ledande kretsarna. Medlemskapet är beroende på inval, och årligen läser man i dagspressen om personer, som nekats inträde. Sedan, icke nog med att medlemskapet kräver en årsavgift mellan 50 öre och 2 kronor, därutöver förefinnes inom många hushållningssällskap en obligatorisk inträdesavgift, som, enligt vad jag inhämtat, i åtta fall utgör 5 à 10 kronor. Det kan väl ej vara tu tal om annat än att sådant verkar hindrande på sällskapens utveckling i demokratisk riktning.

Jag anser sålunda rättvist och i sak nyttigt, att i främsta rummet ingen idkare av de näringar, som hushållningssällskapen äro satta att främja, och att i allmänhet ingen välfrejdad man eller kvinna får förvägras medlemskap och medinflytande i sin bygds hushållningssällskap. I vad mån medlemsavgifterna därjämte skola alldeles upphöra eller åtminstone till sina storleksbelopp begränsas är en fråga, som ju kan spela en ganska ingripande roll i ett sällskaps verksamhet och därför bör tagas under närmare omprövning.

En mera allmän uppslutning kräver emellertid ett konsekvent genomfört representantskap vid sällskapens läns- och distriktsmöten. Med hänvisning till vad jag förut anfört, vill jag även framhålla nödvändigheten av en förändrad organisationsform för sällskapets anslagsgivande års- eller halvårsmöten i syfte att giva den beslutande församlingen bättre inflytande vid ärendens förberedande behandling och avgörande. Sådant torde endast kunna ske genom utskott, som tillsätts av församlingen själv.

Beträffande organisationsform i övrigt kan man tänka sig olika vägar. Antingen hållas de nuvarande socken- eller pastoratskommittéerna. Där så anses lämpligt, kunde även för framtiden etableras samverksamhet inom vissa orter medelst så kallade gillen, distrikt eller kontraktskommittéer. Eller också kunde en mindre representation, utsedd av kommunalstämman eller inför kommunalstämmans ordförande, utföra socken- eller pastoratskommitténs funktioner. Eller ock kunde på kommunalstämman eller inför dess ordförande direkt väljas ombud till hushållningssällskapets representantskap för länet och häradet.

I sammanhang härmed torde även upptagas frågan om enhetliga bestämmelser för överklagande av hushållningssällskapets beslut. Kungl. Maj:ts

genom nådiga brev av den 28 oktober 1910 utfärdade grundstadgar för hushållningssällskap innehåller visserligen besvärshänvisning, ifall ledamot av hushållningssällskap förmenar att av sällskapet beslutad utgift faller utom området för sällskapets verksamhet, eller att beslut av sällskapet eljest strider mot dess stadgar. Men förutom det att de olika sällskapens stadgeenliga arbetsuppgifter äro sinsemellan skiftande, så är denna besvärsklausul beroende på sällskapets egen fria vilja, om den överhuvud intages i dess stadgar.

Även torde frågan om gränslinjerna för hushållningssällskapens verksamhet påkalla ett närmare övervägande. Personligen är jag dock av den meningen, att en alltför sträng schablonmässig avgränsning icke bör ske. Förhållandena i vårt långsträckt land äro icke minst beträffande näringslivet så oerhört växlande, att man gärna må bibehålla en tillräcklig frihetsmarginal för tillgodoseende av speciella lokala behov och intressen. Vad som tidigare i Riksdagen anförts, såsom att vad som är rätt och lagligt för hushållningssällskapen i Stockholms och Jönköpings län att besluta, det får man inte röra vid i Värmlands län, det kan lika gärna tala mot en alltför snävt tilltagen rörelsefrihet, när det gäller praktisk verksamhet. En väl avvägd uppdelning av arbetsuppgifterna mellan landsting och hushållningssällskap kan dock vara nyttig. I varje fall ha ofta slitningar ägt rum mellan de båda institutionerna, om vad som rätteligen borde höra hit eller dit. Naturligtvis bör vid en sådan uppdelning hänsyn tagas till att landstingen med sin beskattningsrätt är den ekonomiskt starkare institutionen.

Såsom jag redan från början framhållit, så äro hushållningssällskapen organ för statsförvaltningen beträffande anslag och åtgärder för befrämjande av lantbruket och dess binäringar. Sällskapens vidare utveckling är i stort sett beroende av statsmakternas anslag. Motioner vid årets liksom vid fjolårets riksdag vittna om, vilken källa till fejder och slitningar mellan olika landsändar frågan om grunderna för fördelning av statsanslaget mellan de olika hushållningssällskapen artar att bliva. Ett omsorgsfullt avvägt förslag härutinnan hör likaledes till uppgifterna för den av mig ifrågasatta utredningen.

Under förutsättning att hushållningssällskapen för framtiden skola i huvudsak bibehålla samma organisationssystem som nu, borde i varje fall nya grundstadgar i modern och mera demokratisk riktning utarbetas samt dessa normalbestämmelser göras ovillkorligen bindande för sällskapen och ej göras beroende av godvilligt antagande. Det är sannerligen icke för mycket begärt och ingen dag för tidigt, att statsmakterna taga sig för att

närmare pröva organisationsformerna samt bestämma arbetsuppgifter och regler för medelsdisposition för hushållningssällskapen, när dessa i direkta anslag uppbära 2,100,000 kronor årligen samt därutöver som förmedlare eller annorlunda förfoga och utlämna anslagsbelopp och lånemedel till ansenliga belopp.

Med stöd av vad jag sålunda anfört får jag härmed vördsamt hemställa,

att Riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning rörande hushållningssällskapens omorganisation, i syfte att giva dem en mera allsidigt representativ sammansättning och göra dem på bästa sätt avpassade att fylla sina uppgifter såsom officiella organ för vissa delar av statens verksamhet för jordbruket och dess binäringar, samt vidtaga de åtgärder, vartill utredningen kan anses böra föranleda.

Stockholm den 3 februari 1914.

Sven Linders.
